

Миралиева Акмарал

«Әлемдік экономика» мамандығының Ph.D докторанты,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті
халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасы,
Алматы қ., Қазақстан, e-mail: Akmaral11@bk.ru, тел. +7 702 557 2626

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ СЫРТҚЫ САУДА САЯСАТЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының нарықтық экономика жағдайындағы әр елдің экономикасының дамуын айқындайтын сыртқы сауда саясатының рөлі мен мәні талданып, экономиканың тиімділігін арттырудың маңызды факторы екені айқындалып отыр.

Қазақстан Республикасы сыртқы сауда саясатының ұлттық экономикалық мүдделерге сай келуі мен халықаралық аренада бәсекелестік қабілетті жоғарылатуға үлкен ықпал ету мүмкіндігі сипатталған.

Еліміз қазіргі таңда әлеуметтік-экономикалық жаңғырту мен демократизацияланудың жаңа кезеңіне қадам басып келгендігі және Қазақстан үшін демографиялық өзгерістер, экономикалық жаһандану, дамушы мемлекеттердің экономикалық өсуі, технологиялық үрдістердің жеделдеуі, энергияны тұтынудың әлемдік теңгеріміндегі өзгерістер – маңызды үрдістер болып табылатындығы дәлелденіп отыр.

Автор Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстары табысты дамуы үшін қолайлы алғышарттар тудыратын жағдайлар бар екендігін мәлімдейді. Кез келген елдің экономикасының жоғарғы дәрежеде болуы, ең алдымен нарықтық жағдайға, яғни сыртқы сауда-саттыққа байланысты деп пайымдайды.

Әлемдік нарықты игеру үшін Қазақстан таңдаулы және кезекпен іске асырылатын саясат жүргізуі тиіс екендігі және өзінің халықаралық шаруашылық кешенін сыртқы әлемге ашуды жоспарлы жалғастық қажеттілігі баяндалған.

Автор мемлекет басшылығының сыртқы саясатты дұрыс және тиімді жүргізуіне байланысты экономикалық жетістіктерге жетуіміз міндетті деп тұжырымдайды.

Түйін сөздер: экономикалық жаһандану, халықаралық бәсеке, нарықтық қарым-қатынас, сыртқы сауда саясаты, экспорт және импорт.

Miraliyeva Akmaral

Doctoral Ph.D on the specialty «World Economy» of the Department of International Relations and World Economy, Faculty of International Relations al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: Akmaral11@bk.ru, tel.: +7 702 557 2626

The statement of foreign trade policy of the Republic of Kazakhstan at the present stage

Today in the conditions of market economy of the Republic of Kazakhstan the role and value of foreign trade policy defining development of economy of each country are analysed and designated as an important factor of increase in efficiency of economy.

Compliance to national economic interests of foreign trade policy of the Republic of Kazakhstan and possibility of increase in competitiveness on the international scene are described.

The country entered on a new stage of social and economic modernization and democratization now, besides is confirmed that for Kazakhstan demographic changes, economic globalization, economic growth of developing countries, acceleration of technological processes, important tendencies of world consumption of energy are considerable processes.

The author declares that for successful development of foreign economic relations of Kazakhstan is tended, favorable for primary contracts. First of all the state of the economy of each country at the high level in market conditions believes about the connection with foreign trade.

Arguments about need to Kazakhstan for development of the world market of carrying out the chosen and serially realized policy and planned continuation of opening for the outside world of the international economic complexes were given.

The author considers the correct foreign policy of the state leaders and in connection with its effective carrying out concludes about need obligatory to reach economic achievements.

Key words: economic globalization, international competition, market relationship, foreign trade policy, export and import.

Миралиева Акмарал

Докторант Ph.D по специальности «Мировая экономика» кафедры международных отношений и мировой экономики факультета международных отношений

Казахского национального университета им. аль-Фараби,

г. Алматы, Казахстан, e-mail: Akmaral11@bk.ru, тел.: +7 702 557 2626

Положение внешнеторговой политики Республики Казахстан на современном этапе

На сегодняшний день в условиях рыночной экономики Республики Казахстан проанализированы роль и значение внешнеторговой политики, определяющей развитие экономики каждой страны, являющейся важным фактором повышения ее эффективности.

Описаны широкие возможности влияния на повышение конкурентоспособности на международной арене и соответствие национальным экономическим интересам внешнеторговой политики.

Доказано, что в настоящее время страна вступает на новый этап социально-экономической модернизации и демократизации, а также происходят важные процессы: демографические изменения, экономическая глобализация, экономический рост развивающихся стран, ускорение технологического процесса, изменения в мировом балансе энергопотребления.

Автор заявляет о существовании условий, вызывающих благоприятные предпосылки для успешного развития внешнеэкономических связей Казахстана. Достижение высокого уровня экономики любой страны, в первую очередь, как полагает автор, зависит от рыночной ситуации, то есть внешних торгов.

Изложено, что для освоения мирового рынка Казахстан имеет потребности планирования открыть свой международный хозяйственный комплекс для выхода во внешний мир и реализации своей политики.

Автор делает выводы о необходимости достижения успехов в экономике, связанных от эффективного и правильного проведения внешней политики руководством страны.

Ключевые слова: экономическая глобализация, международная конкуренция, рыночные отношения, внешнеторговая политика, экспорт и импорт.

Кіріспе

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін қоғамның өмірінің саясаттық сферасының өзгеруіне ғана емес, сонымен қатар экономикалық жүйенің іргелі өзгерулеріне де бағытты алды. Экономикалық реформалар қиын және қарама-қайшылық сипат алды. Бастапқыда нарықтық жүйенің ашық түрін құруына бағыт алынған болатын. Реформа нарыққа жылжу ақиқаттығынан емес дәл сол экономиканы «ашудан» басталған. Нақты экономикалық қатынастар шетел серіктестерімен жинала бастады.

Қай елдің болмасын экономикасының дамуын айқындайтын негізгі көрсеткіштердің бірі – ол сыртқы сауда саясаты. Осы мәселе бойынша

зерттеу жүргізудің басты себебі – Қазақстан Республикасының нарықтық экономика жағдайындағы сыртқы сауда саясатының рөлі мен мәнін талдап, тереңірек зерттеу. Сыртқы сауда – ұлттық экономиканың тиімділігін арттырудың маңызды факторы еңбек, капитал, материал және басқа да өндірістік ресурстардың басқа елдермен салыстырғанда еңбек өнімділігі, өндіріс шығындары, өнім сапасы бойынша абсолютті және салыстырмалы артықшылығын сипаттайды. Мұндай салалардың өнімдері дүниежүзілік нарықта сол қатарлы елдердің өнімдерімен тез айырбасқа түседі. Сыртқы сауда арқылы мұндай ел өнеркәсіп шикізат көздері мен ауыл шаруашылығы тауарларын әкеле отырып, өзінің шектеулі табиғи ресурстарының орнын толтырады.

Тақырыптың өзектілігі

Қазақстан Республикасы сыртқы сауда саясатын жүзеге асыруда мемлекеттің рөліне айрықша мән береді. Оның ұлттық экономикалық мүдделерге сай келуі мен халықаралық аренада бәсекелестік қабілетті жоғарылатуға үлкен ықпал ету мүмкіндігімен көрінеді. Сондықтан кез-келген елдің сыртқы сауда саясаты шетел тауарларының келуін реттеу және ел мүдделеріне сәйкес келетін халықаралық еңбек бөлінісіндегі орнына әсер ету сияқты мақсаттарды көздейді. Осы мақсаттарды орындау барысында халықаралық сауда ағымдарының елдің экономикалық қауіпсіздігіне әсер ету мәселесі ерекше мәнге ие болатындығын Қазақстан Республикасының басшылығы жақсы біледі [1].

Қазақстан Республикасының қазіргі таңдағы сыртқы сауда саясатын зерттеу мақсатында сыртқы экономикалық байланыстары табысты дамуы үшін қолайлы алғышарттар тудыратын мәселелер бар. Ол мәселелерге: сыртқы экономикалық қатынастардың дамуы үшін шешуші фактор болып табылатын саяси тұрақтылық, көптеген табиғи байлықтар, дамыған өнеркәсіп, жеткілікті білікті жұмысшы күші, салыстырмалы түрде қолайлы геосаяси жағдай, ТМД-ның көптеген елдерімен тармақты шаруашылық байланыстары жатады.

Біріншіден халықаралық сауда қатынастарында әрбір ел өз мүдделерін жүзеге асыруға тырысатындықтан, әлемдік нарықта мемлекеттер шиеленісті мүдделер қақтығысы негізінде бәсекелеседі. Екіншіден ғаламдану үрдісінің белден алуы, сыртқы экономикалық қатынастардың ырықтандырылу бағытының басым болуы, шаруашылық байланыстардың интерұлттандырылуы ел алдына туындайтын сыртқы қауіп-қатерлерден қорғану шараларын халықаралық келісімдерге сәйкестендіре жасақтауды қажет етеді [2].

Зерттеу әдістері: деректерді жинау және оларды талдау, синтездеу, графикалық әдіс, дедукция және индукция.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы әлемдік шаруашылықтың толыққанды субъектісіне айналып отыр. Оны ресми түрде әлемнің 105 елі мойындады, оның ішінде 80-ге жуығымен дипломатиялық қатынастар құрылды, әлемнің көптеген елінде ресми елшіліктері мен оның консулдығы орналасқан. Қазақстан әлемдік бірлестікте де маңызды орын алып отыр. Ол қазіргі кезде 40-тан аса халықаралық ұйымдармен ынтымақтастықта. Қазақстанда өзге елдердің ел-

шіліктері және халықаралық ұйымдары жұмыс істейді [3].

Еліміз қазіргі таңда әлеуметтік-экономикалық жаңғырту мен демократизацияланудың жаңа кезеңіне қадам басып келеді. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаев 2013 жылғы 23 желтоқсандағы №1385 «Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі жөніндегі тұжырымдама туралы» қаулысында жаңа стратегиялық мақсат қойды. Осыған орай, «2050 жылға дейін әлемдік экономика конфигурациясында елеулі өзгерістер күтіледі. Қазақстан үшін демографиялық өзгерістер, экономикалық жаһандану, дамушы мемлекеттердің экономикалық өсуі, технологиялық үрдістердің жеделдеуі, энергияны тұтынудың әлемдік теңгеріміндегі өзгерістер, сондай-ақ климаттың өзгеруі жаһандық және өңірлік сипаттағы неғұрлым маңызды үрдістер болып табылады. Қайта жаңғырту немесе ғылымды көп қажет ететін экономиканы құру экономикалық өсуге білім мен инновациялар үлесінің өсуімен, көрсетілетін қызметтер үлесінің ұлғаюымен және экономиканы экологияландырумен байланысты». Қайта жаңғырту кезеңінде денсаулық сақтаудың тиімді жүйесіне, неғұрлым ұзақ өмір сүруге, сапалы білім беруге, тиімді және ашық институттарға, ақпараттық технологиялардың таралуына негізделген өмір сүру сапасын арттыру бірінші орынға шығады [4].

Қазақстанның тұрақты даму жағдайына келер болсақ, Республикамыз табиғи ресурстарға бай ел болғандықтан, экономикалық өсу негізінен шикізатты экспорттау, яғни әлемдік нарықта мұнай, газ, уран және әртүрлі металдарды өткізу есебінен болады. Қазақстанның моношикізатты бағыттағы ел болып қалмауы үшін жеңіл және тамақ өнеркәсібін, инфрақұрылымды, мұнай және газ өңдеуді, химия және машина жасау салаларын, қызмет сферасын, туризмді, өндірісті дамыту қажет [5].

Әлемдік қауымдастыққа табысты интеграциялану оның барлық элементтерімен, ерекше трансұлттық корпорациялармен оңтайлы өзара әрекет тетігін қалыптастыруды қажет етеді. Ол үшін трансұлттық корпорациялар тарапынан болатын ішкі нарықтағы бәсекеге төтеп беретін, сонымен қатар сыртқы нарықта берік орын ала алатын қуатты отандық экономикалық құрылымдар құру қажет [6]. Басқаша айтқанда, аса ірі трансұлттық бағыттағы қазақстандық корпорациялар құру, ұлттық экономиканың халықаралық бәсекеге қабілеттілігін арттыратын фактор болуы мүмкін. Қазақстанда

бұл мәселені шешудің қолайлы алғы шарттары бар. Кеңес үкіметі кезінде салынған ірі кәсіпорындар ел экономикасының негізін құрайды. Қазіргі кезеңде әлемдік экономиканың дамуында халықаралық корпорациялардың рөлі ерекше. Қазіргі таңда ғаламдық трансұлттық корпорациялар халықаралық еңбек бөлінісінің маңызды және тиімді құралы болып отыр [7]. Ал әрбір елдің экономикалық табыстылығы сол елдің халықаралық еңбек бөлінісінде алатын орнына, осындай корпорациялар бақылайтын әлемдік технологиялық үдерістердегі үлесіне байланысты. Осындай жағдайда өтпелі экономикасы дамыған елдердің үкіметтері дұрыс макроэкономикалық саясат жүргізуі тиіс. Әлемдік экономикалық байланыстарға тиімді қосылу мәселелерін шеше отырып Қазақстан Республикасы трансұлттық экономикалық қызмет жүйесінің құрделілігін ескеруі керек [8].

Кез-келген елдің экономикасының жоғарғы дәрежеде болуы, ең алдымен нарықтық жағдайға, яғни сыртқы сауда-саттыққа байланысты. Ал сыртқы сауда – елдер арасындағы сауда. Сыртқы сауда, тауарларды басқа елдерге шығарудан (экспорттан) және тауарды басқа елдерден әкелуден (импорттан) құралады. Белгілі кезеңде тауарлар экспортының құны мен олардың импортының құны арасындағы арақатынас сауда балансы деп аталады. Егер экспортталатын тауарлардың құны импортталатын тауарлардың құнынан асып кетсе, ел активті сауда балансына ие болады. Ал импорт экспорттан асып кетсе пассивті сауда балансының жай-күйі сол елдің дүниежүзілік нарықтағы бәсекелестік қабілеттілігінің белгілі мағынада сол ел экономикасы жай-күйінің маңызды көрсеткіші [9].

Сыртқы экономикалық байланыстар әлемдік ғылым мен техникаға, өнеркәсіп пен мәдениетке жақындастыратын кез келген мемлекеттің барынша қиын аяларының бірі болып табылады [10].

Қазақстан Республикасы тәуелсіз мемлекет болғаннан кейінгі жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда, бір жағынан жаңа мәселелер туындаса, ал екінші жағынан шаруашылықтың тиімді әрекет ету үшін сыртқы экономикалық байланыстарды қолданудың жаңаша мүмкіндіктері де пайда болды. Әсіресе, ғылыми-техникалық байланыстар, сыртқы сауда, капиталдар қозғалысы, технологиялар алмастыру түріндегі сыртқы экономикалық байланыстар ерекше мәнге ие болып отыр [11].

Қазақстан Президенті өзінің Жолдауында атап өткендей, бүгінде Үкімет алдында 2025

жылға қарай шикізаттық емес экспортты 2 есе ұлғайту міндеті тұр. Ал бұл бағыттағы жұмысты жандандыру үшін Елбасының атап өтуінше, экспортты дамыту мен ілгерілету тетіктерін бір ведомствоға шоғырландыру қажет. Экспорттаушыларға «бір терезе» қағидаты бойынша өңірлерде де қолдау көрсету керек [12].

«Үкімет жанынан Экспорт саясаты жөніндегі кеңес құруды тапсырамын. Оған бизнес қоғамдастығының өкілдері кіруге тиіс. Биылғы 1 қыркүйекке дейін Үкімет әкімдермен және бизнес өкілдерімен бірлесіп, Бірыңғай экспорт стратегиясын әзірлеуі керек. Қазақстан шетел инвестицияларын тарту ісіндегі көшбасшылығын сақтап қалуы қажет. «Астана» халықаралық қаржы орталығы ел экономикасына қаржы ресурстарын тартуда маңызды рөл атқаруға тиіс. Біз тауар өндіру мен өткізу, қызмет көрсету ісін жаһандық желіге бейімдеуіміз керек. Мұны, ең алдымен, трансұлттық компанияларды тарту арқылы жасаған жөн», – деді Н. Назарбаев [13].

Мемлекет басшысының айтуынша, Қазақстанда өндірістер ашу жөніндегі Қытаймен бірлескен инвестициялық бағдарламаны тиімді жүзеге асыру керек.

«Қытай тарапымен уағдаластыққа қол жеткізілді. Нысандар белгіленді. Нақты жұмыс істеу қажет. Бұл қазақстандықтар үшін 20 мың жаңа жұмыс орнын ашатын заманауи өндіріс болмақ. Қазір 6 жоба жүзеге асырыла бастады, ал 2 жоба іске қосылды. Соның бірі – гибридік және толықтай электрлі JAC автомобильдерін ірі құрылғылардан құрастыратын зауыт. Қажетті инфрақұрылым қалыптастыру жайын ескеріп, экспортқа бағдарланған электромобиль өндірісін одан әрі дамыту мәселесін пысықтауды тапсырамын. Тұтастай алғанда, Қазақстанның өз Инвестициялық стратегиясы болуға тиіс. Үкімет оны биылғы 1 қыркүйекке дейін әзірлеуі керек. Халықаралық ынтымақтастық аясында ұлттық экономикалық мүдделерді қорғап, ілгерілету қажет. Бұл, ең алдымен, ЕАЭО, ШЫҰ ішінде Жібек жолы Экономикалық белдеуімен ұштасатын жұмыстарға қатысты. Ол үшін экономикалық дипломатия жұмысын қайта құрып, жандандыра түсу қажет», – деп түйді Президент [14].

Нәтижелер. 2016 жылы төлем балансының ағымдағы шотының тапшылығы 8,2 млрд. АҚШ долларын құрады. Ал оң сауда балансы 9,4 млрд. долл. болды. 2015 жылы ағымдағы шот тапшылығы 5,5 млрд. долл., ал сауда балансының профициті 12,7 млрд. долларды құрады.

Ағымдағы шоттың теріс сальдосының ұлғаюы экспорттық кірістерді қысқартқан кезде

шетелдік инвесторлардың қатысуымен іске асырылатын мұнайгаз жобаларына инвестициялар көлемін өсіру салдарынан болды [15].

Тауарлар экспорты 37,2 млрд. долларды құрады, бұл 2015 жылғы көрсеткіштен 19,9%-ға төмен. Өткен жылдың екінші жартысындағы әлемдік бағалардың оң серпініне қарамастан, 2016 жылы мұнайдың орташа құны (Brent сұрыпты мұнайдың бір баррелі үшін 42,8 долл.) 2015 жылғы көрсеткіштен төмен (Brent сұрыпты мұнайдың бір баррелі үшін 50,8 долл.) болып қалды. Мұнайдың және газ конденсатының экспорты өсе бастады және төртінші тоқсанда 2015 жылғы төртінші тоқсанға қатысты 7,0%-ға өсуді көрсетті [16].

Тауарлар импорты 27,8 млрд. долл. (2015 жылы 33,8 млрд. долл.) болды. Бұл көрсеткіштің 2015 жылмен салыстырғанда 17,8%-ға төмендеуі негізінен азық-түлікке жатпайтын тұтынушылық тауарлардың және инвестициялық тауарлардың әкелінуінің қысқаруымен қамтамасыз етілді.

Инвестициялық кірістердің теріс сальдосы негізінен тікелей шетелдік инвесторлардың кірістерінің өсуі есебінен 14,2%-ға ұлғая отырып, 11,3 млрд. долларды құрады. Сонымен бірге, шетелдік инвесторларға төленуге тиіс кірістердің 60%-дан астамы елде қалды және Қазақстандағы өз кәсіпорындарын, бірінші кезекте мұнайгаз саласындағы кәсіпорындарды қаржыландыруға бағытталды [17].

Тікелей шетелдік инвестициялар, ең бастысы мұнайгаз саласының бірлескен кәсіпорындарына инвестициялар елге капиталдың әкелінуінің негізгі көзі болды. 2016 жылғы 3-тоқсанда тікелей шетелдік инвестициялардың 6,3 млрд. долл. мөлшерінде әкелінуінің рекордтық көрсеткіші тіркелді, ал тұтастай алғанда 2016 жылы ол 2015 жылғы көрсеткіштен 4 есе асып түсіп, 14,3 млрд. долларды құрады [18].

2016 жылы капиталдың әкелінуі, сондай-ақ, Үкіметтің халықаралық ұйымдардан қарыздарды тарту және Ұлттық қорды пайдалану есебінен қамтамасыз етілді. Тұтастай алғанда 2016 жылы қаржы шоты бойынша капиталдың таза әкелінуі (Ұлттық Банктің резервтік активтерімен операцияларды қоспағанда) 9,3 млрд. доллар (2015 жылы – 10 млрд. доллар) болып бағаланды [19].

2016 жыл үшін төлем балансының баптарында жіктелмеген операциялар бойынша капиталдың әкетілу көлемдерінің айтарлықтай

қысқаруы тән. 2016 жылы төлем балансының таза қателері мен қалып қоюлары 1,7 млрд. доллар болатын теріс мәнмен қалыптасты (2015 жылы минус 5,4 млрд. долл.). [20].

Резервтік активтер (ҚР Ұлттық қорының активтерін есептемегенде) 2016 жылғы 31 желтоқсандағы жағдай бойынша 29,5 млрд. долл. (2015 жылдың соңында 27,9 млрд. долл.) болды, ол қазақстандық тауарлар мен көрсетілетін қызметтер импортының 9 айға жуығын қаржыландыруды қамтамасыз етті [21].

«2016 жылғы қаңтар-қарашада экспортталатын тауарларға баға – 13,7%, импортталатындарға 15,3%-ға жоғарылады», – деп мәлімдеді ҚР ҰЭМ статистика комитеті.

2016 жылдың өткен кезеңіне экспорттық жеткізілімдердің бағасы мырышқа – 52,4%, қорғасынға – 42,3%, қара металдар иелігіне – 40,8%, алюминийге – 21,5%, көмірге – 20,9%, түсті және қара металл кендеріне – 16,7%, мұнайға – 16,3%, феррокорытпаларға 14,6%-ға жоғарылады, табиғи газға 7%-ға төмендеді. Бағаның мақтаға – 49,5%, астыққа – 15,2%, жүнге 11,4%-ға жоғарылауы тіркелді [22].

Импорттық өнімдерден көкөністер – 28,9%, құс еті – 17,7%, жемістер мен жаңғақтар – 14%, қант – 13%, шай – 10,6%, маргарин – 10%, балық – 8,7%, сүт өнімдері 7,3%-ға қымбаттады. Баға қағазға – 32,4%, тоқыма бұйымдарына – 24%, аяқ-киімге 21,1%-ға жоғарылады [23].

2017 жылдың қаңтарында ҚР-дың негізгі сыртқы сауда көрсеткіштерінің тауар айналымы 5 272 932,8 мың. АҚШ долларын құрды, соның ішінде:

Импорт – 1 994 341,0 (37,8%),

Экспорт – 3 278 591,8 (62,2%).

Қазақстан мен Ресей, Қытай және АҚШ тауар айналымы.

Қазақстан Республикасының негізгі 3 басты импортерлары бар. Олар: Ресей, Қытай және АҚШ. 2017 жылдың қаңтарында импорт Ресейден Қазақстанға 788 189,4 мың АҚШ долларын, Қытайдан Қазақстанға импорт тауарларына 335 969,5 мың. АҚШ долларын, АҚШ-тан Қазақстан Республикасына импорт 152 939,4 мың АҚШ долларын құрды [24].

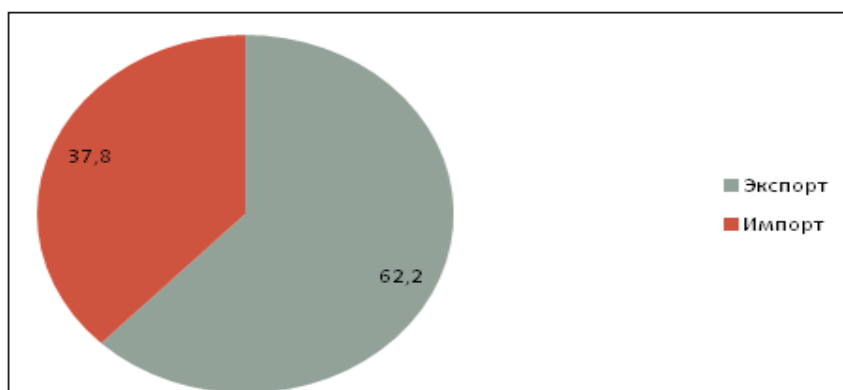
Импорттаушы елдердің лидерлік тізімінде қаңтар айында азғана өзгерістер болды. Лидерлік тізімде Ресей және Қытай, ал АҚШ үшінші орында деген мәлімет айлық есепте берілген [25].

Қосымша тағы бір айта кететін жағдай, 2017 жылдың басты жаңалықтарының бірі – ЭКСПО 2017 көрмесінің біздің елімізде өте-

тіндігі. ЭКСПО – 2017 жылдың 10 шілдесінен бастап 10 қыркүйегіне дейін Қазақстанның елордасы Астана қаласында Халықаралық көрмелер бюросымен (ХКБ) ұйымдастырылатын

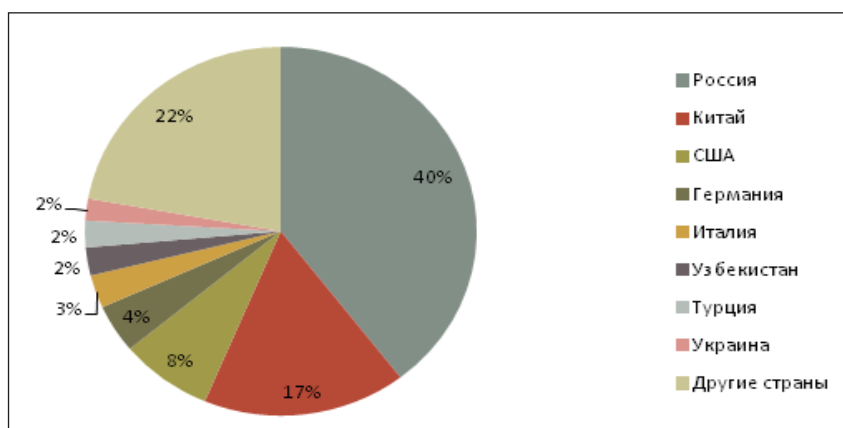
Халықаралық мамандандырылған көрме өтеді. Бұл да біз үшін үлкен мәртебе болмақ. Сондай-ақ еліміздің экономикасына, оның халықаралық деңгейіне оң әсерін тигізері анық [26].

Қазақстанның импорты және экспорты

1-сурет – <http://kazdata.kz/04/2017-01-export-import-kazakhstan.html>

2017 жылдың импорттаушы елдердің салыстырмалы салмағы

2-сурет – <http://kazdata.kz/04/2017-01-export-import-kazakhstan>

Бүкіләлемдік көрме немесе ЭКСПО (EXPO) – индустрияландыру символы. Көрмеге әлемнің 100-ге тарта елі мен 10 халықаралық ұйым қатысады. Өздеріңізге белгілі 2012 жылы 6 желтоқсан күні елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Астананың ЭКСПО-2017-ні өткізу үшін күрестегі жеңісі – бұл бүкіл Қазақстан халқының жеңісі. Халықаралық көрмеге дайындыққа барлық қазақстандықтардың түгелдей белсенді атсалысатынына менің сенімім кәміл. Мен ЭКСПО-2017 біздің тарихымыздағы тағы алтын парақ болатынына сенемін», – деп атап өткен болатын [27].

ЭКСПО-ны өткізу Қазақстанға мемлекет басшысының «Жасыл көпір» бағдарламасы мен Қазақстанның энергия экология стратегиясы сияқты бастамаларымен қатар «жасыл экономиканы» дамыту үшін де жаңа технологиялар мен инновациялар алуға мүмкіндік береді [28]. Астанада өтетін көрмеге 3 ай ішінде 5 миллионнан астам шетелдік қонақтар тамашалайды деп күтілуде.

Пікір-талас. Соңғы онжылдықта жоғарыда айтылған жағдайлар экономикалық әдебиеттерде белсенді көрініс тапты. Халықаралық экономикалық қатынастар мәселелерімен айналысқан

Е.М. Арын, К. Арыстанбеков, С. Байзақов, Р.Е. Елемесов, Р. Жоламан, Н. Исингарин, Б. Казбеков, Д.М. Мадиярова, С.С. Сатубалдин және т.б. Белгілі экономист-ғалымдардың айтуынша, зерделі сыртқы экономикалық саясаты мемлекеттік кірістің қарқынын көтеруіне әкеледі, технологиялық прогресті жеделдетеді және күрделі инвестициялардың өнімділігін ұлғайтады.

Міне, осы жасалынып отырған талдаудан байқайтынымыз жыл сайын еліміздің экономикасының жоғарғы дәрежеде болуы біздің «Керегесі кең, еңсесі биік» ел болуымыз үшін қажет деп санаймын.

Қорытынды

Бүгінгі әлем шапшаң қарқынмен дамуда, ғаламдану мен ақпараттық технологиялар дәуірі, күн өткен сайын күш алып барады. Қазақстан өзінің экономикалық әлеуметін нығайтып, халықаралық нарықта орнын нақтылауда және Бүкіләлемдік сауда ұйымына (БСҰ) кіруді жоспарлауда президентіміз Н.Ә. Назарбаев айтқандай, «Бізге ауқымды міндет – бәсекеге қабілетті жағынан әлем елдері ішіндегі көшбастаушы отыз елдің санатына ену міндетін шешу қажет. Бұл мақсатқа жете алуымыз көбіне қаржыгерлерімізге байланысты» және

болашақта «Қазақстан алдында экономиканы дағдарыстан кейінгі дамуға әзірлеу, жедел индустрияландыру және инфрақұрылымды дамыту есебінен экономиканың тұрақты өсуіне қол жеткізу міндеттері тұр» [29].

Әлемдік нарықты игеру үшін Қазақстан таңдаулы және кезекпен іске асырылатын саясат жүргізуі тиіс. Таңдаулылық өз басымдылықтарын нақты анықтаумен байланысты. Мысалы, ел ішінде еркін нарықтық экономика құру күш-жігері сыртқы ашықтықтан басым болуы керек. Өзінің халықшаруашылық кешенін сыртқы әлемге ашуда жоспарлы жалғастық қажет. Бұл жағдайда сыртқы ашықтық өзіндік мақсат болмауы тиіс, ол ел ішінде тиімді нарықтық тетіктерді қалыптастыруға жағдай туғызуы керек [30].

Жоғарыда атап кеткен фактілер Қазақстанның тәуелсіздік жылдар ішінде сыртқы саясатын белсенді жүргізетінін нығайтқан, сенімді мемлекетке айналғандығын көрсетіп отыр. Бұл мемлекет басшылығының сыртқы саясатты дұрыс және тиімді жүргізуіне байланысты мүмкін болып отырғанын атап кету керек. Экономикалық жетістіктеріміз де осыны аңғартады.

Менің ойымша, 2050 жылы Қазақстан күрделі жолдардан ойдағыдай өтіп, дамыған елдердің қатарына еніп, келесі кезеңге нық қадаммен аяқ басқан ел боламыз.

Әдебиеттер

- 1 Авдокишин Е.Ф. Международные экономические отношения. «Маркетинг» (International economic relations. «Marketing»). Учеб. пособие. – 4-е изд. – Алматы, 2015. – 300 с.
- 2 Абдрахманов К.К. Официальный сайт Министерства иностранных дел Казахстана. (Official website of the Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan) <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/>
- 3 Алшанов Р. Жаһандық экономика және Қазақстан // -Егемен Қазақстан. (The global economy and Kazakhstan // Ege-men Kazakhstan). – 2016. – 28 ақпан. – 5 б.
- 4 Авдокишин Е. Ф. Международные экономические организации и экономические союзы. (International economic organizations and economic unions): учеб. пособие. – 4-е изд. – Алматы, 2015. – 300 б.
- 5 Байгісиев Майдан-әли. Халықаралық экономикалық қатынастар. (International Economic Relations) – Алматы: Қайнар, 2015. – 350 б.
- 6 GINI Index: Kazakhstan. The World Bank. 2014. <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>
- 7 Дукунов К. Международная позиция Казахстана // (International position of Kazakhstan) // Юридическая газета. – Алматы, 2008. – 21 марта. – С. 3.
- 8 Idrissov E.A. Embassy of Kazakhstan in United States. «Foreign Policy Concept». <http://www.kazakhembus.com/>
- 9 Ivanov, Igor, and Vadim Volovoj. «Geopolitics of Kazakhstan: theory and practice.» – Russia: The Russian Academic Journal 29, no. 3 (2014).
- 10 Krikorian, Danny. «The Political Stability of Kazakhstan: The Gift & the Curse». -Florida Political Science Association: 2016. <https://dannykrikorian.wordpress.com/2016/06/07/the-political-stability-of-kazakhstan-the-gift-the-curse/>
- 11 Country Watch Incorporated. Country Watch Review: Kazakhstan. 2011. <http://www.countrywatch.com/Content/pdfs/reviews/B3LMQQ45.01c.pdf>
- 12 Қазақстан Республикасының президентінің 2013 жылғы 23 желтоқсандағы №1385 «Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі жөніндегі тұжырымдама туралы» қаулысы (№1385 of December 23, 2013, the President of the Republic of Kazakhstan «Kazakhstan's joining the 30 most developed countries of the world, the decision on the Concept of») adilet.zan.kz/kaz/docs

- 13 ҚР-дың негізгі сыртқы сауда көрсеткіштерінің тауар айналымы. (The main indicators of the foreign trade turnover of the Republic of Kazakhstan) 2017. <http://kazdata.kz/04/2017-01-export-import-kazakhstan.html/>
- 14 Liu, Xinru. «A Silk Road Legacy.» *Journal of World History* 22, no. 1 (2011): 55-81.
- 15 Маманов А.Т., Молдақұлова С.А. Халықаралық қатынастар. (International relations) – Алматы: Экономика, 2015. – 420 б.
- 16 Мамыров Н. Әлемдік экономикалық қатынастар (International economic relations). – Алматы: Экономика, 2015. – 300 б.
- 17 Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы (Address of the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev.) 2017 жылғы 31 қаңтар. <http://www.akorda.kz/>
- 18 Michiel S., and Iwona Sobis. «Reluctant reforms: The case of Kazakhstan.» *Public Organization Review A Global Journal* 14, no. 2 (2014): 139-157.
- 19 Нәбиев Е.Н. Әлемдік экономикалық қатынастар. International economic relations. –Астана: Академия «Болашақ» 2015.-300б.
- 20 Нормаса Шимомура United Nations in Kazakhstan. <http://www.undp.org/content/unct/kazakhstan/en/home.html/pages/30.jsp>
- 21 Olcott, Martha Brill. *Central Asia's second chance.* – Carnegie Endowment, 2005. – С. 223-227.
- 22 Профиль Казахстана на сайте ООН. (World Statistics Pocketbook.) <http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Kazakhstan>
- 23 Political Risk Analysis – Market Reform Outlook Deteriorates With Proposed Constitutional Amendments – APR 2017 [http://www.emergingeuromonitor.com/analysis/russia-cis/kazakhstan/political-risk.-Russia & CIS: February 2017 / Kazakhstan / Political Risk](http://www.emergingeuromonitor.com/analysis/russia-cis/kazakhstan/political-risk.-Russia&CIS:February2017/Kazakhstan/PoliticalRisk)
- 24 Roger N. and Baizakova Zhulduz, McDermott. *Reassessing the Barriers to Islamic Radicalization in Kazakhstan.* -Carlisle, PA: U.S ARMY WAR COLLEGE CARLISLE BARRACKS PA STRATEGIC STUDIES INSTITUTE, 2015.
- 25 Rywkin, Michael. «What Is Central Asia to Us?.» *American Foreign Policy Interests* 33, no. 5 (2011): 222-229.
- 26 Sultangaliev Gulmira and Paul W. Werth. «The Place of Kazakhstan in the Study of Central Asia.» – *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 16, no. 2 (2015): 345-358.
- 27 Sholk, Dena. «Nazarbayev's overwhelming victory notwithstanding, change is taking place in Kazakhstan.» 2015. <http://thediplomat.com/2015/05/understanding-kazakhstan-internal-politics/>
- 28 Тажиқова Ж.Ж., Сражден К.С. Қазақстан Республикасының халықаралық экономикалық жағдайы (International economic position of the Republic of Kazakhstan). – Алматы: Молодой ученый. – 2016. – №1.1. – С. 59-62.
- 29 Төлем балансының ағымдағы шотының тапшылығы. (The current account deficit of the balance of payments) 2016. <http://www.akorda.kz>
- 30 Witt, Daniel. «Kazakhstan Presidential Election Shows Progress.» *The World Post.* 2011. http://www.huffingtonpost.com/daniel-witt/kazakhstan-presidential-_b_847612.html

References

- 1 Avdokishin E.F. *Mezhdunarodnye ekonomicheskie otnoshenie M. «Marketing» [International economic relations. «Marketing»]* -Almaty: Ucheb. posobie -4 izd, (2015).-300s.
- 2 Abdрахманов К.К. *Ofitsialnyi sait Minersterstvo inostrannyh del Kz/ [Official website of the Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan]* (<http://mfa.gov.kz/index.php/ru/>)
- 3 Alshanov R. *Zhahandyk ekonomika zhane Kz// [The global economy and Kazakhstan // – Almaty: Egemen Kazakhstan] –(2016). 28-ақпан 5б.*
- 4 Avdokishin E.F. *Mezhdunarodnye ekonomicheskie organizatsii i ekonomicheskie soyuzy. [International economic organizations and economic unions] –Almaty: Ucheb. posobie -4 izd, (2015)-300b*
- 5 Baigisiev Maidan-Ali *Halykaralyk ekonomikalık katynastar . [International Economic Relations] – Almaty: Kainar (2015) -350b.*
- 6 Country Watch Incorporated. *Country Watch Review: Kazakhstan. [Obzor strany: Kazakhstan.] (2011).* (<http://www.countrywatch.com/Content/pdfs/reviews/B3LMQ45.01c.pdf>)
- 7 Dukenov K. *Mezhdunarodnaya pozitsiya Kz // [International position of Kazakhstan] –Almaty: Uredicheskaya gazeta-(2008)-21 marta-s3.*
- 8 GINI Index: Kazakhstan. The World Bank. (2014). [Индекс GINI: Kz. Vsemirnyi bank] (<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>)
- 9 Idrissov E.A. *Embassy of Kazakhstan in United States. «Foreign Policy Concept».* (<http://www.kazakhembus.com/>) [Posolstvo Kz v SSHA. «Kontsepsiya vneshnei politiki »]
- 10 Ivanov, Igor, and Vadim Volovoj. «Geopolitics of Kazakhstan: theory and practice.» –Russia: *The Russian Academic Journal* 29, no. 3 (2014). [« Geopolitika Kz: Teoriya i praktika ». *Rossiskii akademicheskii zhurnal*]
- 11 KR-nun prezidentinin (2013) zhylyg 23 zheltoksandagy №1385 Kz aleminin en damygan 30 memleketinin kataryna kirui turaly tyzhyrymdama kaulysy. [№1385 of December 23, 2013, the President of the Republic of Kazakhstan «Kazakhstan's joining the 30 most developed countries of the world, the decision on the Concept of»] (adilet.zan.kz/kaz/docs)
- 12 KR negizgi syrtky sauda korsetkishterinin tauar ainalymy (2017) [The main indicators of the foreign trade turnover of the Republic of Kazakhstan] (2017) (/ <http://kazdata.kz/04/2017-01-export-import-kazakhstan.html>.)

- 13 Krikorian, Danny. «The Political Stability of Kazakhstan: The Gift & the Curse». -Florida Political Science Association: (2016). (<https://dannykrikorian.wordpress.com/2016/06/07/the-political-stability-of-kazakhstan-the-gift-the-curse/>) [«Politicheskaea stabilnost Kz: dar i proklyatie».]
- 14 Liu, Xinru. «A Silk Road Legacy.» *Journal of World History* 22, no. 1 (2011): 55-81. [«Nasledie Shelkovogo puti». *Zhurnal vseмирnoi istorii*]
- 15 Mamanov A.T., Moldagulova S.A. Halykaralyk katynastar [International relations] –Almaty: Ekonomika (2015)-420 b.
- 16 Mamyrov N. Alemdik ekonomikalyk katynastar . [International economic relations]. – Almaty: Ekonomika (2015) -300b.
- 17 Memleket basshysy N.A.Nazarbaevtyn Kz halkyna zholdauy [Address of the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev.] (2017) zh 31 kantar. (<http://www.akorda.kz/>)
- 18 Michiel S., and Iwona Sobis. «Reluctant reforms: The case of Kazakhstan.» *Public Organization Review. A Global Journal* 14, no. 2 (2014): 139-157. [«Nezhelatelnye reformy: sluchai Kz». *Obzor obshestvennoi organizatsii*]
- 19 Nabiyev E. N. Alemdik ekonomikalyk katynastar. –Astana : «Academiya Bolashak» (2015)-300 b.
- 20 Norimasa Shimomura. United Nations in Kazakhstan. (<http://www.undp.org/content/unct/kazakhstan/en/home.html/pages/30.jsp>) [OON v Kazakhstane.]
- 21 Olcott, Martha Brill. Central Asia’s second chance. -Carnegie Endowment, [Vtoroi shanse v Tsentralnoi Asii. Fond Karnegi] (2005).
- 22 Political Risk Analysis – Market Reform Outlook Deteriorates With Proposed Constitutional Amendments – APR (2017) (<http://www.emergingeuropemonitor.com/analysis/russia-cis/kazakhstan/political-risk.>) Russia & CIS February (2017) / Kazakhstan / Political Risk
- 23 Profil Kz na saite OON. World Statistics Pocketbook. [Mirovaya statisticheskaya kniga] (<http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Kazakhstan>)
- 24 Roger N. and Baizakova, Zhulduz McDermott. Reassessing the Barriers to Islamic Radicalization in Kazakhstan. -Carlisle, PA: U.S ARMY WAR COLLEGE CARLISLE BARRACKS PA STRATEGIC STUDIES INSTITUTE, (2015). [Pereotsenka prep'yatstviy k islamskoi radikalizatsii v Kz]
- 25 Rywkin, Michael. «What Is Central Asia to Us?.» *American Foreign Policy Interests* 33, no. 5 (2011): 222-229. [«Chto dlya nas Tsentralnaya Aziya?» *Americanskie vneshnepoliticheskie interesy*]
- 26 Sultangalieva, Gulmira, and Paul W. Werth. «The Place of Kazakhstan in the Study of Central Asia.» *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 16, no. 2 (2015): 345-358. [«Mesto Kz v izuchenii Tsentralnoi Azii ». *Kritika: Issledovaniya v russkoi i evraziskoi istorii*]
- 27 Sholk, Dena. «Nazarbayev’s overwhelming victory notwithstanding, change is taking place in Kazakhstan.» (2015). (<http://thediplomat.com/2015/05/understanding-kazakhstans-internal-politics/>) [Nesmotrya na oshelamitelnyuyu pobedu Nazarbaeva, v Kz proishodyat peremeny».]
- 28 Tazhikov Zh.Zh., Srazhden K.S. KR-nyn halykaralyk ekonomikalyk zhagdaiy// [International economic position of the Republic of Kazakhstan] -Almaty: Molodoy ucheniy. – (2016). – №1.1. – С. 59-62.
- 29 Tolem balansynyn agymdagy shotynyn tapshylygy. [The current account deficit of the balance of payments] (2016). (<http://www.akorda.kz>)
- 30 Witt, Daniel. «Kazakhstan Presidential Election Shows Progress.» *The World Post.* (2011). [«Prezidentskie vybory v Kz pokazyvayut progress».] (http://www.huffingtonpost.com/daniel-witt/kazakhstans-presidential-_b_847612.html)